

»Älä riisu malitsaa»: mansilainen (vogulilainen) kylä esineiden valossa

Esineillä on huomattava merkitys elämässämme. Ne täyttävät konkreettisesti paikkaa ja tilaa ja samalla mieltämme. Me joudumme päättelemään esineiden tarpeellisuudesta, milloin, mitä ja miten niitä käytetään. Orvar Löfgren on todennut, että kulutusyhteiskunnassa kuluttaja joutuu aina harkitsemaan suhdettaan esineisiin.¹ Esineet muodostavat järjestelmän, joka heijastaa käyttäjien ja heidän kauttaan myös yhteisön tai yhteiskunnan mentaliteettia. Kulutusyhteiskunnan tuotteet ovat funktionaalisia esineitä. Niiden vastakohtana ovat Jean Baudrillard'n esineluokittelun mukaiset marginaaliesineet, jotka ovat toiseuden tunnusmerkkejä tai muistoja menneiltä ajoilta.² Museoesineet ovat tyypillisiä marginaaliesineitä. Unkarilaiset kansatieteilijät Edit Fél ja Tamás Hofer ovat siitä syystä hankkineet jo vuodesta 1951 lähtien keränneet kokonaisvaltaisesti esineitä Budapestin Kansatieteelliseen museoon. Ainoastaan tällainen keruu oli heidän mielestään keino tutkia kulttuuria ja selvittää erilaisia kulttuuri-ilmiöitä. Koska elämän joka käänteeseen liittyy esineitä, niiden roolin, funktion ja niihin liittyvien tunteiden ja tietojen kartoittaminen heijastaa kulttuurin kokonaiskuvaa.³

Suomen kansallismuseon kokoelmiin on vuodesta 1856 lähtien kerätty enemmän tai vähemmän systemaattisesti esineitä uralilaiskieliä puhuvilta kansoilta. Keruu on liittynyt suomalaisen kansatieteen kysymyksenasetteluun suomalaisen kulttuurin juurista. Nyt, puolentoista vuosisadan kuluttua, nämä suomalais-ugrilaiset kokoelmat muodostavat ainutlaatuisen kokonaisuuden, joka valottaa kyseisten kansojen aineellista kulttuuria sen murrosvaiheessa 1800-luvun loppupuolella ja 1900-luvun alkupuolella. Esineitä on hankittu harkiten myös 1980-luvulta lähtien, ja niiden avulla on pyritty selvittämään muutoksia ja niiden jättämiä jälkiä esinemaailmaan. Hankinta on koettu kannattavaksi, koska osa esineistä liittyy saumattomasti perinteiseen maailmaan edustaen jatkumoa. Toiset esineet puolestaan ovat innovaatioita ja samalla todisteita meneillä olevasta muutosvaiheesta.

Minulla oli vuonna 1999 tilaisuus käydä lyhyellä matkalla Länsi-Siperiassa Sosva-joen latvalla asuvien mansien eli vogulien parissa.⁴ Ryhmämme kiintopisteenä oli Jasuntin pieni kotakylä Sosvan sivujokien Manjan ja Hulkan yhtymäkohdassa.⁵ Sieltä

¹ Löfgren 1996, 145, 148.

² Baudrillard, 1968, 105.

³ Fél–Hofer 1961, 487–535; Fél 1993, 188.

⁴ Suomalais-ugrilaisia kieliä puhuvista kansoista käytetään seuraavassa nykyisiä nimiä mansilaiset (»vogulit»), hantilaiset (»ostjakit»), komilaiset (»syrjäanit») ja nenetsit (»samojedit»).

⁵ Siperian-matka toteutettiin M. A. Castrénin seuran toimesta. Osanottajia oli 12: tutkija Vuokko Eiras, toimittaja Martti Hosia, kirjastonhoitaja Henni Ilomäki, Viron Suomi-instituutin johtaja Pertti Pyhtilä,

tehtiin matkoja lähiseudun taajamiin, mm. Štšekurjan kylään. Valitsin tämän vaihtoehdon tietäen, että U.T. Sirelius ja Artturi Kannisto olivat käyneet täällä paikkakunnalla lähes sata vuotta sitten. Mietteeni perustuvat havaintoihini Štšekurjan kylässä yhden päivän aikana, 13. elokuuta 1999.

Siperian suomalais-ugrilaisia kieliä puhuvien kansojen, hantien (ostjakkien) ja mansien (vogulien) kielestä ja kulttuurista on totuttu kuulemaan synkkiä arvioita jo 1800-luvun loppupuolelta lähtien. Heidän kielensä ja kulttuurinsa häviämistä ennustivat jo M. A. Castrén, August Ahlqvist, U. T. Sirelius, János Jankó, S. Patkanov, K. D. Nosilov, Artturi Kannisto ja K. F. Karjalainen. Ennusteet eivät kuitenkaan ole toteutuneet. Hanteja ja manseja on yhä, ja heidän kielensä ja kulttuurinsa ovat tallella, toki muuttuneena ja paikoin rippeinä.⁶ Kuluneen sadan vuoden aikana hantien ja mansien, kuten kaikkien muidenkin Venäjän kansojen, elämää ovat ravistelleet suuret muutokset, jotka ovat vaikuttaneet poliittisesti, taloudellisesti ja sosiaalisesti. Tsaarinvalta vaihtui sosialismiin ja tämä jälleen markkinataloudeksi. Pienten kansojen elinkeinoelämä on muuttumassa tyystin mm. öljyteollisuuden laajetessa aina 1960-luvulta lähtien.

Kysymykseni on seuraava: Miksi perinteiset esinemuodot kuitenkin ovat säilyneet näinkin kauan ja mitä ne edustavat yhteisön jäsenille ja ulkopuolisille? Orvar Löfgrenin ajatuksiin liittyen: onko mansilaisen yhteisön jäsenen mahdollista valita käyttämiänsä esineitä?

Štšekurjan kylä ennen ja nyt

Štšekurjan kylä sijaitsee samannimisen joen varrella Sosvan sivujoen Sygvan (Ljapinin) yhteydessä Uralin itäpuolella. Joen suu on noin kolmen kilometrin päässä lähi-kaupungista, Saranpaulista. Štšekurjajoen leveys on 30 metriä ja sen pituus noin 65 kilometriä. Se on mutkitteleva, vuolas ja kirkasvetinen vuoristojoki, joka saa alkunsa Uralilta. Uoma on hiekkainen ja kivinen sekä paksun liejukerroksen peitossa. Joen rannalla on rantaniittyjä noin seitsemän kilometrin päässä suusta, ja heinät kuljetetaan jokea pitkin veneillä.⁷ Setriä, mäntyä, pihtakuusta ja koivua kasvava sekametsä on harvahko. Syynä siihen ovat asukkaat itse sekä se, ettei metsä jatkuvien metsäpalojen jälkeen ole ehtinyt uudistua.⁸ Tietoni kylästä ovat A. A. Dunin-Gorkavitšin teoksesta vuodelta 1903.⁹ Hän oli Samarovon metsänhoitoalueen vastaava metsänhoitaja 13 vuoden ajan, juuri siihen aikaan kun U. T. Sirelius ja Artturi Kannisto tekivät tutkimuksiaan vogulimailla.

Väestö

Siperian turkisrikkauudet houkuttelivat Sosvan latvapuolelle kauppiaita, jotka saapuvat Uralin länsipuolelta joko meri- tai maateitse. Uralin kautta kulkevista teistä »jug-

assistentti Sirkka-Liisa-Ranta, professori Sirkka Saarinen, assistentti Sanna-Kaisa Spooft, tutkija Satu Tanner, kameramies Jouni Taulamo, kääntäjä Merja Wiio, atk-asiantuntija Veli Väisänen. Matkan järjestäjänä oli Hanti-Mansijskissa »Jugran pelastusjärjestö». Matkan ajankohta oli 6.–18.8.1999.

⁶ Mansien lukumäärä on v:n 1989 väestönlaskennan mukaan 8 500; 37 % puhuu mansia äidinkielenään. Hanti-Mansian asukkaista 0,5 % on manseja.

⁷ Dunin-Gorkavitš 1996, 287.

⁸ Dunin-Gorkavitš 1996, 289.

⁹ Dunin-Gorkavitš, A. A., Tobol'skij Sever. Geografitšeskoe i statistiko-ekonomitšeskoe opisanie strany po otdelnym geografitšeskim rajonom. S.-Peterburg 1904. Näköispainos Moskva 1996.

ralaiseksi» kutsuttu kulki lännestä Ussan ja Petšoran yhtymäkohdasta Šugorjokea pitkin Sosvajoen latvalle, sieltä Sygvan kautta Obille asti.¹⁰ Myös vuolaana virtavaa Štšekurjajokea pitkin tuli venäläisiä kauppiaita.¹¹ Satunnaisten kauppiaiden jäljessä saapui valloittajia Petšoralta Uralin länsipuolelta. Venäläisten valtaamispyrkimyksistä on jäänyt joitakin merkkejä myös Sosvan latva-alueelle. U. T. Sirelius samoin kuin Artturi Kannisto ja K. D. Nosilovkin jäivät ihmettelemään Sygvan rannalla nousevaa puista kasakkalinnoitusta.¹²

Venäläiset kauppamiehet ja vallanpitäjät olivat kuitenkin vain ohikulkijoita Sygvalla. Sen sijaan syrjäänit (komilaiset) alkoivat ilmestyä Uralin itäpuolella joko kauppiaina tai sitten poronhoitajina. He tulivat jäädäkseen. Syrjäänit välittivät kaloja myyntiin Nikito-Ivdelin markkinoille Uralin länsipuolelle Šugorin kautta tai Berezovon kautta Tobolskin markkinoille. Esimerkiksi vuonna 1898 saatiin Sygvasta 8 000 puutaa kaloja, jotka päätyivät markkinoille.¹³ Dunin-Gorkavitšin mainintojen mukaan komeja oli asunut läheisessä Saranpaulissa 60 perhekuntaa, ja heillä oli ollut 40 lehmää, 6 hevosta, 2 200 poroa ja 75 koira.¹⁴ K. D. Nosilov on kuvailut osuvasti syrjäänien hiljattaista alueenvaltausta mansien mailla: »Petšoralta laskeutui komimetsästäjä koirineen Sygvan erämaihin, ampui hirven, lähti peuroja ajamaan hangella, hiihti suksillaan Uralin rinteille ja katsoi taakseen, miten väljästi villit asuttivat näitä riistarikkaita ja kalaisia maita, katsasti tuntematonta seutua ja pystytti itselleen kodan, vuoden päästä hän ilmestyi jo vaimoineen ja lapsineen. Näin syntyi myös Saranpaulin kylä lähellä Štšekurjaa.»¹⁵

Venäläiset ja syrjäänit olivat seudun uudisasukkaita. Alkuperäisväestö oli mansilainen eli vogulilainen. Dudin-Gorkavitš totesi, että Sygvajoen rannalla oli seitsemän taajamaa. He asuttivat silloin 82 kotaa, ja heillä oli 13 lehmää, 7 hevosta, 1 161 poroa ja 296 koira. Lisäksi hän mainitsi kolme kylää, joukossa Štšekurjajoen rannan samanimisen kylän, jossa mansilaisten lisäksi asui venäläisiä. Ljapinin satamassa asui mansien lisäksi komeja ja venäläisiä, Saranpaulissa puolestaan ainoastaan syrjäänejä.¹⁶

Tutkimusmatkallaan vuosina 1901–1906 kielentutkija Artturi Kannisto keräsi seudulta myös tilastollisia tietoja. Näiden mukaan mansin kielen puhujia oli Štšekurjan kylässä 163, josta miehiä 84. Tiedot kertovat paitsi mansin kielen puhujista, myös perheistä ja niiden koosta sekä kokoonpanosta. Sukunimien mukaan kylässä asui kuusi sukua: Alpin, Anikurov, Japtin, Sainahov, Ujptin ja Vyjutkin.¹⁷

Štšekurja on vanhastaan mansien asuttama paikka. Sygvalaisten mansien uskomusten mukaan kylän haltija oli *Numi torumin* eli taivaan jumalan poika *Nor oika*, jolle kuului uhrata valkoinen vasa. Tarinat kertovat, että tämä oli kuudesta haltijaveljeksestä voimakkain ja silti rauhanomaisin. Haltijan vaikutuspiiriin kuuluivat läheisen Uralin korkeat vuoret, ja se oli samalla porojen suojelija, jonka apulaiset huolehtivat niiden hyvinvoinnista.¹⁸ Kylän nimi kertoo niin ikään mansilaisesta alkuperästä. *Štšo-*

¹⁰ Dunin-Gorkavitš 1996 III, 5; Lehtonen 1994, 15.

¹¹ Nosilov 1904, 238.

¹² »Oli outoa nähdä tässä rauhaisessa erämaassa, jonka asutus jo 1500-luvun lopulla pakotettiin tunnusamaan venäläistä iestä, jälkiä muinaisesta puuvarustuksista, joissa aseistetut kasakat pitivät komentoa.» Sirelius, Matkakertomus, 80; Nosilov 1904, 216; Kannisto 1963, 138.

¹³ 1 puuta = 16,38 kg. Dunin-Gorkavitš 1996 I, 102; Lehtonen 1994, 55.

¹⁴ Dunin-Gorkavitš 1996 II, 288.

¹⁵ Nosilov 1904, 212.

¹⁶ Dunin-Gorkavitš 1996 II, 288.

¹⁷ Nevalainen 1970, 70–72.

¹⁸ Rombandeeva 1993, 54, 76.

kur on karisiian mansinkielinen nimi,¹⁹ ja joki tunnetaankin kalaisana. Kalastusta harjoitetaan syksyllä syyskuusta joulukuuhun, pyydetään haukea (*šokur*), särkeä ja madetta, kirjoitti Dunin-Gorkavitš vuonna 1903.²⁰

Nyt Štšekurjassa on 70 taloa. Kylä kuuluu hallinnollisesti Berezovon piirikuntaan Hanti-Mansian kansallisessa piirikunnassa. Mansit ovat enemmistönä, mutta kylässä asuu myös komilaisia ja venäläisiä. Tutkimuspäivänä sain tutustua Agafja Kirillovna V'jutkinaan, joka edustaa kanta-asukkaita. Domna Vasiljevna Hozymova on tullut Horompaulista ja Nina Nikolajevna Gyndybina Lombovozhista. Sainahovien ennen suurilukuinen suku on hiipumassa. Suvun tunnetuin henkilö, muusikko ja soitintenrakentaja Grigori Nikolajevitš Sainahov menehtyi vuosi sitten, ja hänen talonsa seisoo autiona.

Tutkimusmatkailijat Štšekurjassa

U. T. Sirelius kävi Sosvan vogulien luona toisella Siperian matkallaan vuonna 1899. Alun perin hän oli lähdössä Samorovosta Obdorskiin,²¹ kun hänelle tarjoutui tilaisuus matkustaa höyrylaivalla kauppias Sibirjakovin kutsusta Sosvaa ja sen sivujokia pitkin Sygvan latvoille asti. Ljapinista käsin Sirelius teki matkoja lähikyliin yhdessä matkatoverinsa, tomskilaisen taiteilijan Pietari Reislerin kanssa.

Štšekurjan kylään he saapuivat kesällä, 22. heinäkuuta 1899. Kirkonkylässä Sirelius aloitti vogulilaistutkimuksensa.²² Paikalla hän otti tapansa mukaan valokuvia ja Reisler teki joukon piirustuksia. Keskeisenä tutkimusaiheena oli kalastus ja metsästys. Kuvien aiheet liittyvät poikkeuksetta kalastukseen. Juhani U. E. Lehtonen huomauttaa tutkimuksessaan, ettei Sirelius toisen matkansa aikana kirjoittanut enää yhtä seikkaperäisiä muistiinpanoja kuin ensimmäisellä matkallaan. Näin Štšekurjastakin on kokoelmia ja havaintoja mutta ei päiväkirjanomaisia kuvauksia.²³

Kielentutkija Artturi Kannisto tutustui perinpohjin mansien elinkeinoihin, elämäntapaan ja esineelliseen kulttuuriin pitkän, viisi vuotta kestäneen oleskelunsa aikana vuosina 1901–1906. Štšekurjassa hän kävi kaksi kertaa, tammikuussa ja toukokuussa 1906.²⁴

Nyt on sata vuotta kulunut Sireliuksen ja Kanniston käynneistä.²⁵ Sirelius kirjoitti höyryvenematkastaan näin: »Oli – – nautinto kulkea laivan kannella aikana, jolloin paikkakunnan tavan mukaan oikeastaan saattoi matkustaa vain soutamalla. On omituinen tunne tunkea höyryn voimalla seuduille, joille koskematon luonto vielä antaa leimansa ja joissa ihmiskäden töistä vain siellä täällä näkee jälkiä.»²⁶ Sama tunne valtasi meidätkin lähestyessämme kylää kesällä 1999. Luonto on todennäköisesti entisellään. Kylään on kuljettava ylittämällä Manjan ja Štšekurjan joet. Sirelius kulki

¹⁹ Sirelius 1906, 1: karisiika eli *Coregonus nasus*. Dal'in sanakirjassa *šokurin* latinankieliseksi nimeksi on merkitty *Salmo lavaretus* eli vaellussiika. Dal' 1909, 1461: *šokur ves'ma shozhav s muksunom, scho-kur*. Dunin-Gorkavitšilla *štšokur* on käännetty haueksi ('štšuka' *Esox lucius*).

²⁰ Dunin-Gorkavitš 1996 II, 287.

²¹ Nykyiset nimet ovat Hanti-Mansijsk ja Salehard.

²² Sirelius 1900, 3.

²³ Valokuvat SUK 36:1113, 1157, 1158; Reislerin piirustukset 42–51; Lehtonen 1972, 55.

²⁴ Kannisto 1963, 140.

²⁵ Lehtori Marianna Flinckenberg-Gluschkoff kävi perheineen 1991 mm. Štšekurjan kylässä ja viipyi siellä päivän. Gluschkoff-Garin 1992, 217–224.

²⁶ Sirelius, matkakertomus, 79.

Kuva 1. Tuulastamassa. »Pyydetään syksyllä hiljaisina öinä – olkoon kuutamo tai ei –, veneessä kaksi henkeä: toinen soutaa perässä, toinen vahtii kaloja: paloaine tuohirulla, haarapäisen seipään haarassa, pyytäjällä tuohesta tehty hattu päässä: vanhat jo näin pyysivät – kun ihminen syntyi, silloin jo näin pyysivät», kirjoitti Sirelius päiväkirjaansa todennäköisesti tulkin sanelemana. Kuva U. T. Sirelius 1899/ MV SUK 36:296.

kesällä vesiteitse, Kannisto sydäntalvella porokyydissä, meillä oli käytössä jeeppi. Nyt joet oli ylitettävä jalan, vesi oli kirkas ja vuolas, ja molemmissa joissa oli kivi-pohja.

Entisen kirkonkylän muistona on kirkkorakennus keskellä kylää. K. D. Nosilov tunsii kirkon silloisen vartijan, joka oli mansilainen kalastaja ja tietäjä Savva.²⁷ 1900-luvun alkupuolella kreikkalaiskatoliset papit nimittivät erämaahan pystytettyjä kirkkoja paremman kirkkoveron toivossa paikallisasukkaiden palvomien haltijoiden mukaan. Štšekurjan kirkko oli paikallisille *Nor oikan* talo tai sitä kutsuttiin »pyhäksi taloksi». Näin se muistutti toiminnaltaan mansien omia uhripaikkoja, jotka sijaitsivat metsän siimeksessä ja joissa haltijoille uhrattiin milloin nahkoja ja milloin kankaita.²⁸

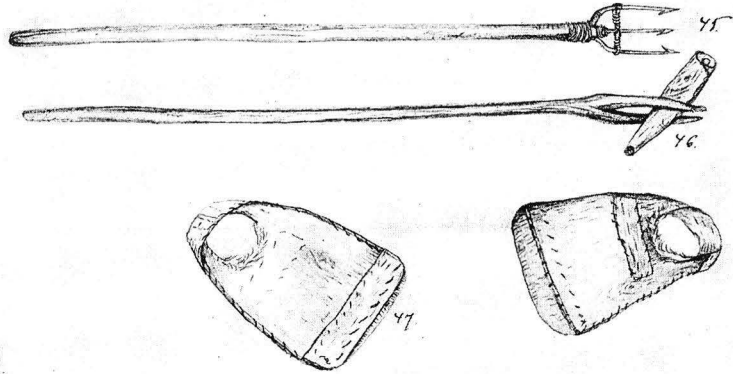
Sirelius valitsi vogulitutkimuksensa kiintopisteeksi Štšekurjan todennäköisesti siitä syystä, että hän sai majapaikan entisen kirkon lukkarin tai kenties papin asunnosta. Neuvostovallan aikana kirkollinen toiminta lakkautettiin vuonna 1938 ja kirkon kupoli hävitettiin 1952. Siitä lähtien rakennus palveli klubina. Tarvetta kirkon palauttamiseksi ei näytä olevan. Tsaarin aikana Venäjällä toimi kirkkojen yhteydessä koulu. Kylässä muistetaan, että koulu oli täällä ja lapset kävivät sitä aina siihen asti, kun Brezhnevin koululaki tuli voimaan. Koulu lakkautettiin vuonna 1957.

Esineiden kertomaa

Päiväkirjamerkintöjensä mukaan U. T. Sirelius on hankkinut vain yhdeksän esinettä Štšekurjasta, nimittäin kaksi paria karvajalkineita, miehen lakin, madekoukun sekä

²⁷ Nosilov 1904, 62.

²⁸ Rombandeeva 1993, 69.

Kuva 2. Atrain putop ker, tuohirulla putmane sas haarapäisen seipään haarassa ja tuulashattu pest mane kent. P. Reislerin piirros 1899.

kävyn ja kalvoimen. Esineitä luetteloitaessa hän osoitti myös raaputtamalla koristettujen tuohilevyjen alkuperäpaikaksi Štšekurjan.²⁹

Kannisto kävi esineostoilla Štšekurjan kotakylässä kaksi kertaa. Veronkantajien matkassa tammikuussa 1906 hän viipyi siellä kolme päivää (18.–21.1.); toistamiseen hän kävi toukokuussa 1906. Kokoelmien kannalta matkat olivat antoisia. Suomen kansallismuseolle hän osti 36 esinettä, joiden joukossa on tyynynpäällisiä, erilaisia nahkaisia ja sarkaisia laukkuja, vaatteita, leikkikaluja sekä puukkoja.³⁰ Kanniston tavoitteena oli perustaa suomalais-ugrilainen kokoelma myös Hämeen museoon. Sitä varten hän osti yhdeksän esinettä.³¹

Miten Kannisto päätyi esineiden valintaan? Mitä hän valitsi silloisesta esinehistoriasta ja miksi? Taustalla vaikutti Sirelius, joka hankki Antellin valtuuskunnalta varat esinehankintaan ja antoi Kannistolle ohjeita kirjeitse: »Lisäksi mainitsen, että Sosva-joelle tultuane hankkisitte täydellisen kokoelman karvattomasta poron nahkasta valmistettuja pukimia, s.o. säämyskäisiä (sic) kesäpukuja. Jos saatte käsiinne esihistoriallisia löytöjä, ostakaa kaikin mokomin kaikki: Erittäin huomautan mytologisten esineitten, kuten metallisten jumalanukkein, pyhäin lautasten ja pyhäin eläinten kuvain ostamisesta.»³²

Muistin tueksi Sirelius lähetti vielä luettelon Kansallismuseon sosvalaisista esineistä.³³ Määrällisesti vaatimattomat esinehankintani ovat laadultaan lähinnä edellisiä täydentäviä.³⁴

Esineillä on todistusvoimaa ja niiden kautta voidaan luonnehtia elämänmuotoa. Esineet kertovat jokapäiväisistä askareista, mutta niistä kuvastuu myös elinkeinoelämän rakenne kokonaisuudessaan. Joka taloudessahan on erilaisia ja eri-ikäisiä esineitä, on käyttökelpoisia ja käytöstä poistettuja mutta siltä käypiä esineitä

²⁹ SU 3904.

³⁰ SU 4810.

³¹ Kokoelma on luetteloitu Hämeen museon numerolle HM 103, mutta sittemmin se on deponoitu Suomen kansallismuseoon. SU 5756.

³² Sireliuksen kirje Kannistolle 15.2.1904.

³³ Verifikaatit 1904.

³⁴ SU 6046.

Kuva 3. Keväällä pystytetty pato. Kuva U. T. Sirelius 1899/MV SUK 36:321.

Paimentolaisilla liikkuva elämäntapa määritteli irtaimiston laatua ja määrää. U. T. Sireliuksen ja Artturi Kanniston hankkima noin 50 esineen kokoelma oli osoitus toimivasta kokonaisuudesta. Voidaanko esineistöllä kuvastaa sen aikaista elinkeino-elämää? Sirelius kertoo sosvalaisten mansien elämästä näin:

Talous perustuu täälläkin parhaastaan kalastukseen ja metsäkäyntiin ja semminkin Sosvan ylijuoksulla asuvat vogulit pitävät myös poroja. Alijuoksussa voguleilla sitä vastoin alkaa olla lehmä, mitkä uudet tulokkaat ovat aikaansaaneet eräitä muutoksia vanhassa kulttuuriomaisuudessa... Poroja saattaa varakkaalla vogulilla olla toista sataa. Köyhillä ne toimivat yksinomaan vetojuhtina, mutta suuremmista laumoista niitä liikenee liha-eläimiäkin. Useimmat lähettävät poronsa kesäksi Uralille, mistä puuttomilta vuorisseuduilta ne mielellään hakevat suojaa sääskiltä. Etäisimmät vuoristoseudut saavutetaan Iljan päivän (1. elokuuta) tienoilla ja ollaan takaisin Sosvalla Pokrovan päivän vaiheilla (13. lokakuuta).³⁵

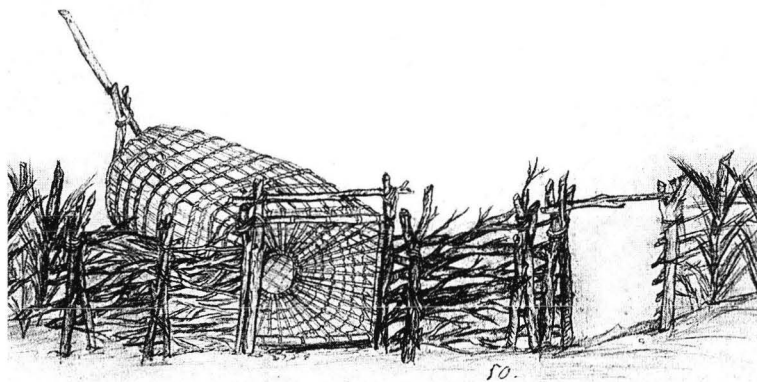
Poronhoitoon liittyviä esineitä on kaikkiaan 15. Ne ovat vaatteita ja vaatteiden ompelun kannalta välttämättömiä ompelulaukkuja neulatyynyineen. Niille oli ominaista mosaiikkikoristelu, joka kuvasti mansien perinteistä symbolimaailmaa. Poronhoidon asema oli vankka Sosvan latvoilla ja sitä korosti lisäksi se seikka, että porojen suojelija ja Uralin haltija, *Nor oika*, asusti juuri näillä main.³⁶ Verka- ja sarkalaukkujen suuri määrä kertoo mosaiikkitekniikan soveltamisesta ostomateriaaliin. Toisaalta sarka- ja verkakankaiden yleistymisen johtui myös komien aluevaltauksista. Dunin-Gorkavitš tiesi kertoa, että vuosisadan alussa komeilla oli jo 20–30 000 poroa ja yli 20 väliaikaista kotaa.³⁷

Metsästyksen liittyviä esineitä on 10. Hirvenmetsästyksestä kertovat säämiskäiset housut ja kesäjalkineet sekä miesten vyöhön ripustettava hirvenhammas. Hirvennah-

³⁵ Sirelius, matkakertomus, 81. Käsikirjoitus.

³⁶ Rombandeeva 1993, 56, 76; Kannisto 1955, 693; Kannisto 1958, 151; Eiras 1982, 229.

³⁷ Dunin-Gorkavitš 1904 I, 104.

Kuva 4. Mademerta lehtikuusesta. Pituus 150 cm. P. Reislerin piirros 1899.

Kuva 5. Teerenloukku. P. Reislerin piirros 1899.

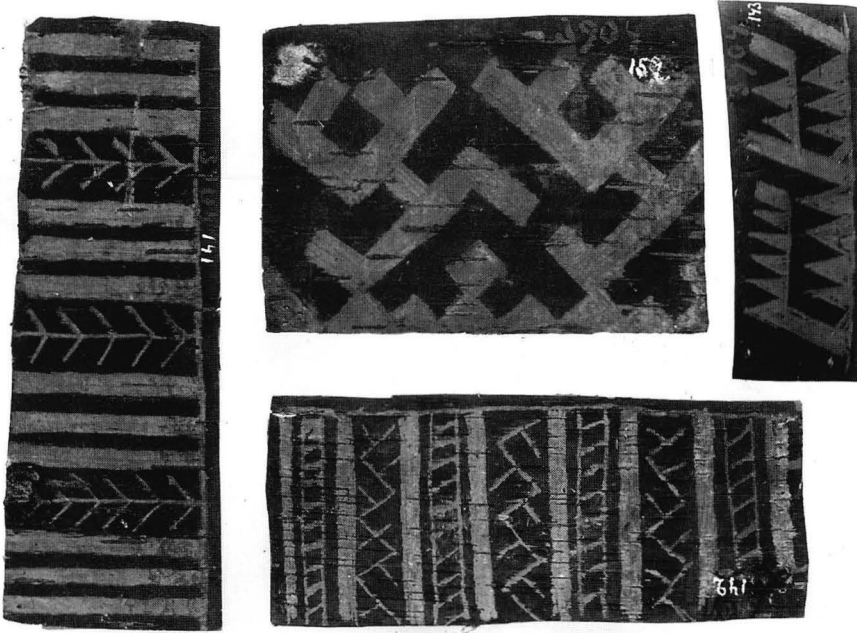
koja on tietävästi viety Siperiasta vuosittain tuhatmäärin Euroopan markkinoille.³⁸ Karhunpeijaisissa käytettävät kintaat ja suitsutusaine paljastavat niin ikään, että ihmiset metsästäivät suurriistaa, kuten juuri karhuja. Myös oravan ja jäniksen pyynnistä on kokoelmassa viitteitä: naisen poronahkaturkin kaulus on jänistä ja kehdon pehmikkeinä on jäniksen sekä oravan nahkoja.³⁹ Vesilintujen pyyntiin viittaavat tyttöjen käyttämät ja ompelemat pienet pussit, jotka tehtiin joutsenen ja hanhen jalkanahoista.

Kalastukseen liittyviä esineitä on ainoastaan kaksi. Toinen on Sireliuksen hankkima polo ja toinen taas Kanniston ostama mateennahkalaukku. Pololla pyydettiin haukea ja taimenia keväällä jään lähdeyttä ja madetta syksyllä.

Keräily oli niin ikään tärkeä, siitä kertovat mm. erilaiset tuohiastiat. Tuohen, heinän ja muiden luonnosta saatavien materiaalien hyväksikäyttö korostivat luontais-
taloutta.

³⁸ Dunin-Gorkavitš 1904 I, 104; Lehtonen 1994, 46.

³⁹ Sirelius mainitsee matkamuistiinpanoissaan jänis- ja oravaloukkuja (315, 316); Reislerin piirroksia 44 ja 48.

Kuva 6. Raaputtamalla koristettuja tuohilevyjä U. T. Sireliuksen kokoelmasta.

Mosaiikkikoristeisten tyynyjen, laukkujen ja koristeellisten tuohiastioiden suuri osuus esineistössä selittyy Sireliuksen silloisella tutkimushankkeella. Hänellä oli tekeillä julkaisu obinugrialaisten tuohi- ja nahkakoristelusta, ja hän pyysi sen täydentämiseen apua Kannistolta.⁴⁰

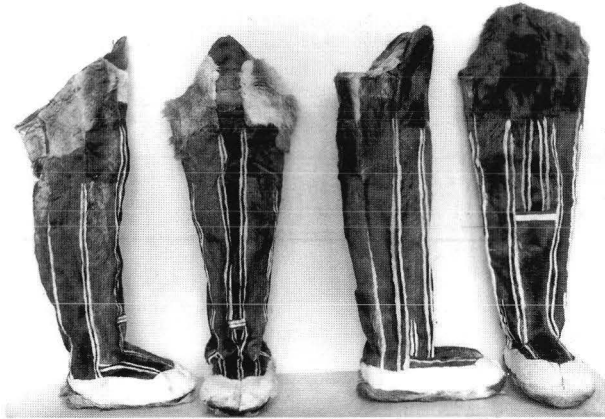
Esineistön perusteella voitaisiin päätellä, että mansit olivat poronhoitajia ja metsästäjiä, ja heidän elinkeinorakenteessaan oli merkitystä myös kalastuksella ja keräilyllä. Dunin-Gorkavitšin ja Sireliuksen kirjoituksista käy kuitenkin ilmi, että järjestys oli päinvastainen.

Kuten edellä mainittiin, paikannimi viittaa mansinkieliseen kalan nimeen ja siihen, että joki oli kalaisa. Kalaa pyydettiin lisäksi Manja-, Sartynja- ja Sygvajoista sekä Sosvasta ja toisinaan lähdettiin aina Obille saakka kesäkalastukselle. Sosvan vesistössä oli etupäässä haukea, taimenia (*Salmo trutta*), karisiikaa (*Coregonus nasus* – štšokur), pohjasiikaa (*Coregonus pidschian*), peledsiikaa (*Coregonus peled* – syrok), särkeä, sillää, madetta ja ahvenia.

Esineiden sijasta Sirelius tallensi štšekurjalaisten kalastusmenetelmät piirustuksiin ja valokuvin.⁴¹ Keväällä jään sulaessa, kun vesi oli verraten matala, tehtiin Sartynjajoen vuolaisiin kohtiin pato, jonka aukkoon laskettiin pajunvitsoista nidottu merta suu vasten virtaa. Näin saatiin haukea ja taimenta. Samaan aikaan pyydettiin kaikenlaista kalaa laskemalla Štšekurja- ja Sygvajokiin käestysverkot Kutunousun ensimmäisinä päivinä pyydettiin haukea, madetta ja peledsiikaa laskemalla verkkoja Manja- ja Štše-

⁴⁰ Sireliuksen kirje Kannistolle 24.9.1903.

⁴¹ Sirelius, matkamuistiinpanot, verkko 317, mademerta 322, haukimerta 324, padot 321, 325, tuulastus 326; valokuvat SUK 36:1133, 1157, 1158; Reislerin piirroukset 45, 50; Sirelius 1906, 71, 87, 160.

Kuva 7. U. T. Sireliuksen hankkimat pitkävartiset saappaat. Poikittaisen koristelun sijainti kertoo käyttäjän sukupuolesta: vasemmalla naisten, oikealla miesten käyttämät jalkineet.

kurjajokiin. Polokoukuilla saatiin keväällä jäiden lähdettyä taimenta ja haukea, syksyllä tyvenistä joista myös madetta. Elokuun lopussa pyrittiin kudulta palavalta kalalta sulkemaan tie erilaisin sulkupyödyksin. Jokien vuolaisiin kohtiin tehtiin pato ja näin saatiin haukea ja peledsiikaa. Matalikoista pyydettiin madetta merralla. Sosvan vesi »kuoli» talveksi eli vesi tuli vähähappiseksi ja sameaksi. Kala pyrki tällöin sivujokiin, joissa pyydettiin haukea, ahvenia ja särkeä merroilla. Dunin-Gorkavitš piti manseja etupäässä kalastajina. Štšekurjalaiset mansit pyysivät nuotalla ja verkolla särkeä ja haukea Manjajoella syksyllä ennen joen jäätymistä, sen jälkeen padolla. Sosvalainen silli talvehti Ljapinin ja Sosvan yläjuoksuilla, joista heti vesien avattua se lähti Sosvan suulle ja eteenpäin aina Obille saakka. Kun joen vedet laskivat, heinäkuun alkupuolelta lähtien, silli pyrki takaisin ja sitä pyydettiin hietikoilla. Talvella silliä pyysivät ainoastaan štšekurjalaiset mansit padoilla ja merroilla Ljapinjoes- ta lähellä Štšekurjan suuta.⁴²

Esineistön perusteella metsästyksestä saamamme kuva on vaillinainen. Sireliuksen muistiinpanot kertovat myös turkiseläinten pyynnistä. Ahmaa, kettua, naalia ja kärpää saatiin loukuilla ja soopelia pyydettiin myös verkolla.⁴³ Turkiseläinten nahkoja käytettiin harvemmin itse, vaan mansit joutuivat maksamaan veroa arvonahoilla.

Poromiehen vyö ja naisen poroturkki

Entä nyt? Suurin osa Kanniston ja Sireliuksen hankkimista esinetyypeistä kuuluu yhä mansien elämään. Mennyttä maailmaa edustavat miesten poronnahkalakki, karhunpeijaiskintaat, koristekampa, mosaiikkikoristeiset tyynyt, heinämatto ja koristeelliset tuohiastiat. Poronnahkaiset vaatteet ja tuohiastiat ovat vieläkin käyttösineitä. Miten voidaan selittää perinteisten esinetyyppien olemassaolo? Kertovatko esineet elämänmuodon jatkumisesta vai paljastavatko ne elinkeinoelämässä tapahtuneita muutoksia? Ja esineistä voidaan yhdellä harppauksella päätyä kysymykseen, edustaako mansilais-

⁴² Dunin-Gorkavitš 1904 I, 100, 102.

⁴³ Sirelius, matkamuistiinpanot 318 ja 326; Reislerin piirros 49.

Kuva 8. Poromiehen vyö Agafja V'jutkinan porstuassa. Kuva I. Lehtinen 1999/MV SUK 1138:281.

ten kulttuuri kontinueettia vai eräänlaista folklorismia eli perinteen tietoista elvyttämistä?

Štšekurjassa vierailin Agafja Kirillovna V'jutkinan kotona. Kun astuin sisään, koin miellyttävän yllätyksen. Porstuassa riippui miehen nahkavyö. Sain tietää, että vyö kuului emännän miehen talvipukuun. Messinkihela- ja luunappikoristeiseen vyöhön oli ripustettuna puukko tuppineen, karhunhammas ja tuluskukkaro. Emännän mies Vasili olikin parhaillaan neljän poikansa kanssa porolaitumella Uralin rinteillä. Emäntä kertoi, että heillä on yhteensä 2 000 poroa, joista talvella oli menehtynyt 500. Agafja V'jutkinin perheessä joka miehellä on helavyönsä puukkoineen. Vyöt ovat käytössä ainoastaan umpiturkin, *malitsan*, kanssa.

Vyö on yhä miehen puvun tärkein asuste. Obinugrilaisten uskomusten mukaan *Numi toremin*, Taivaan jumalan vyöstä syntyivät Obin rantaharjanne ja Ural.⁴⁴ Vyö on usean tekijän työn tulos. Ensinnä tarvitaan sopiva lehmännahka vyön materiaaliksi, ja tämän jälkeen on hankittava puukon terä. Tilaamalla on hankittava vyön välttämättömät osat eli messinkiset helat. Vinoneliön tai renkaan muotoiset helat on tehty valamalla ja niiden keskuskuviona on joko ihminen, leijona, peura tai lintu, toisinaan tyylytelty kukka-aihe. Samat helat kelpasivat naisten palmikonkoristeiden ja huppujen riipuksiksi, toisinaan myös valjasten tai naisten ompelulaukkujen ja lasten päiväkehojen koristeiksi.⁴⁵ Vuosisadan alussa heloja valettiin ainakin Tobolskissa ja Berezo-vossa.⁴⁶ Nykyään helojen valajia on harvassa. Agafja V'jutkina tiesi kertoa, että lähin

⁴⁴ Karjalainen 1942, 306.

⁴⁵ Riipuskorut SU 3904:8; palmikot SU 4810:226; ahmannahkalakit riipuksineen SU 4810:271, SU 4820; ompelulaukku SU 4810:50; valokuvat SUK 1138:266, 267, 281, 194.

⁴⁶ Dunin-Gorkavitš 1904 III, 125.

mestari työskentelee Tegin kylässä. Tuotteitaan hän käy myymässä Saranpaulissa vuosittain järjestettävissä porokilpailuissa.

Kun tarvittavat aineet on koottu, käyttäjä itse kokoaa vyön kiinnittämällä helat ja soljet, ripustamalla siihen metalliketjun puukontuppineen ja karhun tai hirven hampaan. Valmis vyö on yksilöllinen mutta kuvastaa kuitenkin perinteistä mallia ja normistoa. Se on ennen kaikkea käytännöllinen, ja siksi se onkin säilynyt muuttumattomana vuosisatojen ajan.

Myös Sirelius kuvaili muistiinpanoissaan tarkoin vyötä ja puukkoa ja niiden nimityksiä.⁴⁷ Kokoelmiin hän ei sellaista ole hankkinut. Hän oli käynyt paikalla heinäkuussa, jolloin poromiehet olivat olleet Uralin laiturilla. Kenties päiväkirjaan kuvattu vyö oli ainoa, jonka hän paikkakunnalla näki eikä se ollut myytävänä. Artturi Kannisto sai ostettua ainoastaan puukon tuppineen ilman vyötä, lisäksi pari hirven hammasta, joita oli käytetty riipuskoristeina vyössä ja samalla amuletteina. Miettimisen arvoista on, että hän merkitsi hankinta-ajaksi toukokuun, jolloin hän oli käynyt toistamiseen Sosvan latvoilla. Kenties hän oli ensimmäisellä käynnillään tammikuussa 1906 tilannut vyön ja sitten saikin hankittua vain puukon ja tupen. Tuppi on yhdestä puusta kovertamalla tehty ja päällystetty hirven korvanahalla.⁴⁸ Itsekin tiedustelin emännältä, miten voisin saada poromiehen vyön kokoelmiin. Kun jokainen tekee itse vyönsä, ei kukaan luovu siitä helposti, jos ollenkaan. Uuden vyön hankkiminen onnistuu ainoastaan tilaamalla.

Tätä nykyä voiden tai pikemminkin vyöhelojen tarve on suuri. Tegin yhden miehen versta ei enää pysty tyydyttämään poromiesten tarvetta. Keväällä 1999 oli porojuhlissa ollut myytävänä vain viiden vyön tarpeet, vaikka kysyntä olisi ollut huomattavasti suurempi, kertoi emäntä. Vyö liittyy poronhoitoon. Nuoria poromiehiä alkaa olla enemmän ja enemmän. Mistä johtuu moinen tarve?

Neuvostovallan alkuvaiheissa, 1920–1930 välisenä aikana alettiin kiinnittää huomiota pohjoisten vähemmistökansojen kansallispoliittisiin kysymyksiin. Osana alkuperäistämispoliittikkaa oli tavoite kohottaa paimentolaiskansojen elintaso. Tämän kymmenen vuoden jakson aikana syntyneet hallintopäätökset myötäilivät kotakylien erikoispiirteitä. Alueelle perustettiin keskuksia, joiden tarkoituksena oli huolehtia alkuperäiskansojen koulutus- ja terveystarpeista.⁴⁹ Tämän jälkeen elinkeinoelämän rakenne muuttui siten, että Berezovossa kalastus, Štšekurjassa poronhoito ja Njaksimvol'issa metsästyksen tulivat pääelinkeinoksi.⁵⁰ Erikoistumisen ja suurimittaisen poronhoitomuodon tuloksena syntyi kaksi erilaista mallia. Yksityisesti mansit tulivat toimeen entisen luontaistalouden normeja noudattamalla. Kollektiivitasolla markkinointi siirtyi valtiolle, ja siten poronhoito alkoi lähestyä nenetsien suurimittaista poronhoitoa.⁵¹

Poliittis-yhteiskunnalliset muutokset ja öljyteollisuus sekä alueen luonnonvarojen hyväksikäyttö aiheuttivat jälleen muutoksia 1990-luvulta lähtien. Samaan aikaan alkoi alkuperäisasukkaiden tiedostettu toiminta maanomistusoikeuden alkuperäiskansoille kuuluvien oikeuksien saavuttamiseksi.⁵² Valtion toimesta laadittiin pohjoisten kansojen tukiohjelma.⁵³ Hanti-Mansiassa hyväksyttiin vuonna 1995 asetus alkuperäis-

⁴⁷ Sirelius, matkamuistiinpanot, 324–325.

⁴⁸ SU 4810, verifikaatit, esineluettelo.

⁴⁹ Martynova 1996, 83; Golovnev 1999, 70, 72. Kyseessä olivat kul'tbaz -keskukset. Golovnev 1999, 78.

⁵⁰ Severnaja Sosva 1992, 17.

⁵¹ Fedorova 1996, 61.

⁵² Muraško 1996, 9–13.

⁵³ Batyanova 1999, 7; Tuisku 1999, 103.

kansojen omistamista sukumaista. Asetus suojelee hantien ja mansien perinteisiä elinkeinoja ja turvaa heidän selustaansa yhä laajenevan öljyteollisuudetta vastaan. Vuonna 1996 sukumaiden määrä oli 432.⁵⁴

V’jutkina itse pitää poronhoitoa turvallisena elinkeinona. Kylässä on muitakin yksityisiä poronhoitajia. Toisilla poroja on vähemmän, 50–100, toisilla enemmän. Vyö on yhä poromiehen symboli. Vaikka se on vain yksi esine, se pystyy kertomaan elannon hankkimistavasta ja jopa sen yleisyydestä. Väiden kysyntä on yhteydessä poronhoidon yleistymiseen, perinteisen elämänmuodon elpymiseen, ja se on osoitus perinteisen ajattelutavan jatkumisesta. Poronhoitoa pidetään selviytymiskeinona, joka säilyttää kielen, kulttuurin ja kansan. Pohjoisissa oloissa luonnon ja ihmisen välinen tasapaino on elannon hankkimisen edellytys.⁵⁵

Vaikka yksityisellä tasolla on alkanut paluu poronhoitoon ja se saa kannatustakin, valtiolla on meneillään poronhoidon supistaminen jopa puoleen. Saranpaulin kollektiivissa on tällä hetkellä 12 380 poroa, yksityisillä on jonkun verran enemmän, 13 362 päätä. Vuonna 1999 hankittiin Saranpaulin kollektiivitalaan lajin parantamiseksi 2 000 uutta poroa, mutta se ei tarkoita kehittymistä vaan oli pikemminkin askel porokannan supistamiseksi.⁵⁶ Poronhoidon uhkana ovat lisäksi sudet sekä pohjoisten seutujen miehityminen: kun nuoret naiset lähtevät kotakylistä kaupunkeihin, ei enää ole nahkojen muokkaajia eikä poronnahkavaatteiden ompelijoita.⁵⁷

Miesten perinteisten väiden suosio kertoo yhä poronhoidon merkityksestä, paluusta entisajan yksityiseen poronhoitoon. Yksityisellä tasolla tehtyjen päätösten ja valtion talousohjelman välillä on kuitenkin ylipääsemätön kuilu. Yksityisillä poronhoito on saanut kannatusta, mistä kertoo mm. juuri väiden suosio. Valtiovallan taholla poronhoitoa supistetaan, vaikka tämän tiedetään tuhoavan pohjoisten alkuperäiskansojen kulttuuria. Esine eli vyö ei paljasta tätä ristiriitaa. Se liittyy yksinomaan perinteiseen elämäntapaan ja sillä on edelleen oma sisältönsä. Tällainen funktionaalinen esine on verrattavissa sveitsiläiseen linkkuveitseen tai suomalaiseen puukkoon, jotka molemmat ovat paitsi käyttöesineitä myös eräänlaisia kansallisia symboleja. Miehet valmistavat vyönsä itse ja kokevat sen osana poronhoitajan identiteettiä. Vyö kuvastaa mansien sekä muiden pohjoisten poronhoitajien kuten hantien ja nenetsien identiteettiä, joka on sidoksissa elinkeinon.⁵⁸ Vyön hyötyfunktio on toistaiseksi kuitenkin käyttäjien kannalta tärkeämpi kuin siihen sisältyvä symbolinen funktio ryhmäidentiteetin merkinä.⁵⁹

Vyö kuuluu olennaisena osana nahkapukimiin, etupäässä miesten umpiturkkiin eli malitsaan. Malitsan ja vyön muodostama kokonaisuus puolestaan kuuluu poronhoitajan asuun, kuvastaen siten yhä poronhoitoa. Käytännölliset syyt selittävät pukukokonaisuuden käyttöä. Toisaalta poronhoito tuottaa pukimiin tarvittavat raaka-aineet eli nahat ompelulankoja myöten. Pukukokonaisuus väineen on sidoksissa poronhoitoon, joten sen olemassaolo ja valmistus kertovat perinteisen elinkeinon elinvoimaisuudesta.

⁵⁴ Kurikov 1995, 189. Ohjelman perustamisvuonna sukumaita oli 412. Buksina 1996, 11–14.

⁵⁵ Nämä ajatukset ovat Jugran pelastusjärjestön edustajien mutta myös tavallisten poronhoitajien suusta. Ks. myös Charamsin 1995, 31.

⁵⁶ Haramzin 1999, 17–22.

⁵⁷ Moldanova 1999, 16; Maslova 1997, 23. Tuisku 1999, 201, esittää samoja päätelmiä nenetsien poronhoitajista.

⁵⁸ Taidehistorioitsija Garin kertoo kauniisti nenetsien vyöstä. Flinckenberg-Gluschkoff & Garin, 1992, 141–142.

⁵⁹ Hobsbawm 1983, 3.

Kuva 9. Nina Gyndybinan turkin koristelua.
Kuva I. Lehtinen 1999/MV SUK 1138:259.

Nahasta valmistetaan lisäksi muitakin vaatteita, turkkeja sekä miesten, naisten ja lasten karvakenkiä. Talvella käytettävät turkit, miesten umpiturkit eli malitsat ja naisten edestä avonaiset kaksipuoliset turkit säilytetään patsasaitassa. Niitä onkin joka perheenjäsenellä, jopa pikkupojilla. Emäntä, Agafja V’jutkina ompelee yhä, vaikka poroturkkien valmistamiseen kuluu aina useita vuosia – täytyyhän ensin kerätä sopivat nahat. Ompelemiseen käytetään vieläkin suonilankaa. Naisten kaksipuoliset turkit on tehty noin 20 vuotta sitten, vaikka ne näyttävät aivan uusilta. Pojan malitsa on tehty 13 vuotta sitten, turkki taas vuonna 1983. Poikien malitsassa on rukkaset, naisten turkkien koristeena on yhä mosaiikkitekniikalla tehdyt vyöhykkeet, aivan kuten sata vuotta sitten. Miesten umpiturkkeja on aitan orrella riippumassa kolme kappaletta. V’jutkina huolehtii myös perheen jalkinetarpeista. Hän ompelee miesten pitkävartisia jalkineita poronahoista. Lopuksi hän näytti nelivuotiaalle Zhenjalle ompelemiaan pieniä nutukkaita.⁶⁰

Naisten kaksipuoliset talviturkit ovat lämpimiä. Ne ovat myös taidonnäytteitä. Ulkopuolinen tarkkailija sanoisi, että ne ovat »kansantaidetta». Mutta ovatko ne? Kaksipuolisia turkkeja ei yhdelläkään naisella ole useita. Artturi Kanniston kokoelmassa on hieno talviturkki, joka oli hänen kallein ostoksensa vogulialueella (15 ruplaa).⁶¹ Turkin koristekuviot vastaavat nykyisten turkkien kuva-aiheita: kolmion muotoiset kuviot ovat Kanniston merkintöjen mukaan ’pääkoppia’, loput ’päättömiä soopeleita’ ja

⁶⁰ Karvakengissä oli kulumisesta aiheutuneita reikiä. V’jutkina halusi heittää ne pois, minä taas pyysin saada lunastaa ne kokoelmiin. Rahalla ei hän suostunut myymään kuluneita jalkineita, mutta lopulta tehtiin vaihtokauppa ja V’jutkina hyväksyi ennen matkaa ostamani kumisaappaat vastineeksi. Lasten karvajalkineet SU 6046:2,3.

⁶¹ SU 5756:11, verifikaatit, esineluettelo.

'jäniksen korvia'. Jos Agafja V'jutkinan tai Nina Gyndybinan turkkeja verrataan Artturi Kanniston hankkimaan, ei eroa juuri ole. Päälysten nahat ovat väriltään vaaleita, vuoripuoli on tummaa. Koristekuvioista V'jutkina osaa kertoa, että ne kuvastavat soopeleita. Kaulus on tuuheaa valkoista jänistä. Turkkeihin kuuluvat nahkaiset rukkaset. Kiinnitysnauhat ovat samoin joko verkkaa tai nahkaa samanlaiset kuin sata vuotta sitten ostetussa turkissa.

Turkki on siis monen vuoden työn tulos, ja syynä on, että siihen tarvitaan seitsemästä kymmeneen nahkaa. Turkki ei välttämättä periydy suvussa, sillä vainaja haudataan parhaassa turkissaan. Nahkojen käsittely- ja turkkien ompelutaito on jokaisen poromiehen vaimon omaksuttava, jotta pystyisi vaatettamaan perhettään. Agafja V'jutkina osaa nämä taidot. Hän oppi ne isoäidiltään, ja siten hän jatkaa katkeamattomaa perinnettä: hänen ja samanikäisten naisten kohdalla kysymys on juuri kontinuiteetista. Turkit eivät ole hienostelua, ne ovat osaa poronhoitokulttuuria, jossa naisen osana on vaatettaminen. V'jutkinin perhe ei ole varakas: elätettävänä on monta suuta eikä varsinaisia rahatuloja ole. Vaatteet on hankittava omasta takaa. Poronahkavaatteet ovat osoitus poronhoidosta, sen jatkuvuudesta, lisäksi käytännöllisyydestä ja lopuksi pakottavasta perustarpeen tyydyttämisestä eli suojautumisesta kylmältä. Jos ommellaan poroturkki, niin se tehdään perinteiseen tapaan. Mosaiikkikoristelu ei ole varsinaista koristelua, vaan se kuuluu osana pukimeen.⁶² Komeat turkit eivät paljasta että kyseessä ovat kenties viimeiset tekijät. Naisten osuus poronhoidosta vähenee vähenemistään. Äidit vaatettavat vielä perheensä, niin kuin tekevät V'jutkina, Gyndybina ja Hozumova. Miniät sen sijaan eivät enää osaa nahkojen käsittely- eikä ompelutaitoa.

Ompelutaitoon liittyy olennaisesti eräs esine. Naiset pitivät ompelutarvikkeitaan aina ompelulaukussa, joka oli joko nahkainen tai verkainen. Nuoret tytöt oppivat mosaiikkitekniikkaa, nahkojen ompelutaitoa nimenomaan valmistamalla pieniä ompelulaukkuja itselleen. Pienet pussit olivat pikkutyttöjen opinnäytteitä. Ompelulaukkuja näkee vieläkin käytössä, ja Agafja V'jutkinan tekemä laukku on ollut mallina mm. taiteilija P. E. Šeškinille.⁶³ Nina Gyndybinalla on nahkainen ompelulaukku, ja hän lahjoitti kokoelmiimme puna-vihreästä verasta ommellun pikkulaukun, jossa kuviona on Sosvalta tuttu »käpy». Marija Sergejevna Merovan ompelulaukku on nahkaa ja koristettu riipuksin sekä varustettu asiaan kuuluvalla nahkaisella neulatyynyllä. Nyt ompelulaukkujen tarve on vähentynyt, sillä nuoret naiset eivät enää vaateta perheitä. Laukkujen vähäinen esiintyminen ennakoi esinetyypin katoamista ja on samalla osoitus ompelutaidon vähenemisestä ja naisten työkentän muuttumisesta.

Kätkyt

V'jutkinan patsasaitan suojassa oli paitsi perheen käyttövaatteita myös kaksi lasten kehtoa. Molemmat ovat hänen itsensä tekemiä, päiväkehto vuodelta 1959 ja yökehto vuodelta 1983.

Selkänojalla varustettu päiväkehto on samanlainen kuin Artturi Kanniston vuonna 1906 hankkima. Molemmat on ommeltu poron jännelangalla tuohesta. V'jutkinan

⁶² Kylässä oli vielä muitakin naisia, jotka osaavat ommella turkkeja. Nina Gyndybina, eläkkeellä poronhoitajan työstä, omistaa kaksipuolisen turkin. SUK 1138:258–260. Darja Hozymova osaa myös ommella turkkeja. Kaikki nämä naiset ovat yli 60 vuoden ikäisiä.

⁶³ Šeškin & Šabalina 1994, 19–20.

Kuva 10. Tuohikätkyen selkänojan koristelua. Kuva I. Lehtinen 1999/MV SUK 1138:288.

Kuva 11. Agafja V'jutkina näyttää tuohisia marjakontteja. Kuva I. Lehtinen 1999/MV SUK 1138:250.

mielestä kätkeyn selkänojaan raaputtamalla tehty lintukuvio on yhä välttämätön. Kannoniston vuonna 1906 muistiin panema merkitys on tiedossa: unilintu varmistaa, että unen aikana poistunut sielu palaa kehtolapseen. Molempien kätkeyiden rakenne on niin ikään samanlainen: selkänoja on jaettu vanteilla neljään osaan, joista ylimpään on piirretty sielulinnun kuva, muissa kentissä on viivakuviointia. Alalaidassa on suojelukuviona 'risti' ja tämän molemmin puolin 'jäniksen korvia' ja 'kalan ruotoja'. Alimmaisena kehdossa on lastuja, päällä pehmeä porontalja ja jäniksen pehmyt turkki. Ripustusnauhat ovat villanuoraa. Kehdosta on myös metallinen hela, josta se ripustetaan kattoon. V'jutkina ompeli kehdon omalle pojalleen, ja se on sen jälkeen ollut ahkerassa käytössä.⁶⁴

Tuohiastioita, ropeita, rasioita, vakkoja, ei käytetä enää. Sen sijaan V'jutkina tekee yhdestä tuohilevystä ompelemalla tuohikontteja, pieniä marjakontteja ja suuria selässä kannettavia kontteja. Ne ovat koristelemattomia, käytännöllisiä ja tarpeellisia. Lapset ja aikuiset käyvät marjassa pieni tuohikontti kaulassa. Marjojen suurimittainen keruu on uutta. V'jutkina kertoi, että aikaisemmin marjat kerättiin talteen omaan tarpeeseen mutta nyt tilanne on muuttunut ja marjoja poimitaan myyntiin. Poimijoina ovat etupäässä lapset. Marjakontit kertovat keräilyn yleistymisestä ja viittaavat samalla elinkeinoelämän rakennemuutokseen.⁶⁵

⁶⁴ Nina Gyndybina säilyttää niin ikään lastenlapsilleen tuohikehdon, joka rakenteeltaan ja koristelultaan vastaa muita, tässä kuvattuja kehtoja.

⁶⁵ Lapinan mukaan keräily on myös hantien keskuudessa saanut uuden ja entistä laajemman muodon. Nyt kerätään jo raa'atkin marjat talteen paremman myyntivoiton saamiseksi. Lapina 1998, 82.

Päätelmiä

Museoesineet ovat tietty otos kokonaisuudesta. U. T. Sireliuksen valinnat perustuivat todennäköisesti esteettisiin kriteereihin: hänellä oli kenties mielessään Kansallismuseon tuleva näyttely. Tieteellistä päämääräänsä varten hän teki muistiinpanoja ja otti valokuvia. Artturi Kannisto puolestaan noudatti Sireliuksen ohjeita ja hankki tämän tutkimusta varten lisää mosaiikkikoristeisia esineitä. Esineistöt kuvastavat konteksteistaan irti reväistyinäkin mansien silloista elinkeinoelämää.

Mitä kaikkea jäi hankkimatta? Ilmeisesti käytännön syistä ei kumpikaan tutkimusmatkailija halunnut hankkia suurikokoisia esineitä, kuten rekiä ja narttoja. Sembraännystä koverretusta ruuhesta Sirelius kirjoitti seikkaperäisen kuvauksen päiväkirjaansa, mutta kokoelmiin sellaista ei päätynyt.⁶⁶ Erikokoisia mertoja on niin ikään tallennettu ainoastaan piirroksin ja sanallisin kertomuksin.⁶⁷ Ostamalla hankittuja esineitä ei myöskään kelpuutettu: niinpä ei hankittu esimerkiksi valurautapatoja, joissa ruoka oli tapana kypsentää. Toisaalta on todennäköistä, että joitakin esineitä tavoiteltiin mutta ei saatu. Näihin olisivat voineet kuulua esimerkiksi miehen vyö tai naisen turkki.

Omat kokemukseni tukevat Jean Baudrillardin toteamusta museokokoelmien rajallisuudesta. Näkemäni patsasaitta oli täynnä esineitä, jotka olisivat olleet omiaan museossa kertomaan mansien elämänmenon murroksesta. Malitsojen, turkkien, nahka- ja karvajalkineiden lisäksi siellä oli taljakappaleita, jotka odottivat ompelijaa. Kehtojen ohella oli mm. jännelangalla ommeltu leikkivene. Patsasaitan alla oli kolme narttaa, sapilaat, viressä Volzhskin tehtaan suksia, ja aidalle oli levitetty erilaisia verkkoja. Heinäladosta löytyi valjaita, porojen ajosauva, rankinen – kaikki mielenkiintoisia ja elämäntapaa kuvastavia esineitä. Aitan edustalla oli erikokoisia tuohikontteja ja sinkkiämpäreitä sekä maitotonkka osoituksena maitotaloudesta. Talossa huonekalut ja tekstiilit kertoivat paikallaan pysyvistä elämäntavasta. Ompelukone on syrjäyttämäsillään ompelulaukut poronjännelankoineen.

Poronhoitoon liittyvä esineistön säilyminen on selitettävissä kontinuiteettina. 1900-luvulla poronhoito on kuulunut elinkeinoelämän rakenteeseen. Sen asema on ollut muuttuva. Sireliuksen, Kanniston ja Dunin-Gorkavitšin kirjoitusten mukaan se oli luonteeltaan pienimuotoista. Vuonna 1926 perustettiin Sosvalle oma talous- ja kulttuuriyksikkö (kul'tbaz), ja tämän seurauksena Štšekurjan kylä erikoistui poronhoitoon. Suurimittainen kollektiiviporonhoito keskeytyi Neuvostoliiton hajottua. Yksityinen poronhoito on tällä hetkellä etsimässä markkinointikanavia ja siten hakeutumassa uusille urille. Liikkuva elämäntapa, naisten osuus työstä, etenkin nahkojen käsittely ja ompelu ovat osaa poronhoitoa. Jatkumo selvittää osaltaan miesten taitoa paimentaa laumoja ja naisten taitoa selviytyä perheen vaatettamisesta ja hoitamisesta.

Poronhoito ja siihen liittyvä esineistö kuvastaa lisäksi protestia valtakulttuuria vastaan. Juri Vella-Aivaseda ja muut poronhoitajat ryhtyivät perinteiseen poronhoitoon vastalauseena vallitsevaa korkeakulttuuria ja lainsäädäntöä vastaan. Štšekurjassa nuorten miesten halu ryhtyä poromieheksi on selitettävissä nimenomaan tällä pyrkimyksellä. Mansien ja hantien kansanliike »Jugran pelastusseura» korostaa perinteisen elinkeinon merkitystä kansojen selviytymiskeinona. Jos ekologiset olot ja edellytykset ovat suotuisia ja lainsäädäntö edullinen, poronhoito säilyy. Mikäli poronhoito säilyy, sen myötä säilyy siihen liittyvät esineistö. Poronhoidon ja käsityötaidon säily-

⁶⁶ Sirelius, matkamuistiinpanot, 317, 324.

⁶⁷ Sirelius, matkamuistiinpanot, 329–330.

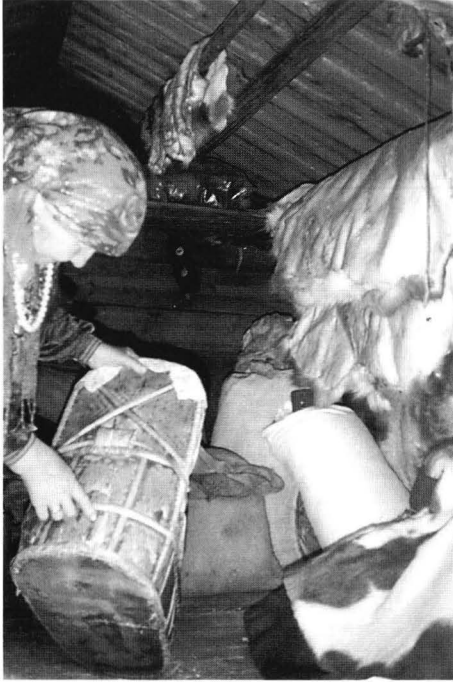
Kuva 12. Astioita kuivumassa aitan edustalla. Kuva I. Lehtinen 1999/MV SUK 1138:249.

Kuva 13. Agafja V'jutkina lapsenlapsineen patsasaitan edessä. Kuva I. Lehtinen 1999/MV SUK 1138:291.

minen toisaalta takaa kansan ja kielen säilymistä. Poronhoitokulttuuri tällaisenaan on alkuperäiskansojen protestikulttuuria. Miesten vyö ja umpiturkki malitsa ovat tämän kulttuurin symboleita. Protestikulttuurin tuotteet ovat etnisiä merkkejä, ne ovat toisaalta funktionaalisia esineitä ja toisaalta pitkälle abstrahoituja symboleita. Lehtien otsikoissa alkuperäiskansoja merkitsemään käytetäänkin juuri tätä vaatekappaletta – »Älä riisu malitsaa!».

Naisten käsityötaito on tähän saakka selviytynyt poronhoidon myötä, sillä kodassa tarvitaan naiskäsiä. Nahat on muokattava ja ommeltava, se on edelleen naisten työtä. Ainakin Štšekurjassa tämä aiheuttaa ongelmia. Kylän koettelemuksena on nuorten naisten puute ja samalla käsityötaidon hiipuminen. Käsityötaitoiset naiset, kuten Agafja Vjutkina, Darja Hozymova tai Nina Gyndybina ovat kaikki syntyään 1920-lukulaisia. Monilapsisissa perheissä vain muutama poika on naimisissa, toiset ovat vanhojapoukia. 60–70-vuotiaat naiset osaavat tehdä käsitöitä ja ovat esimerkkeinä nuorille. Nuoria ei kuitenkaan riitä jatkamaan naisten perinteistä työarkaa. Äidit ja isoäidit ompelivat vielä nuorille juhlaturkkeja, malitsoja ja jalkineita, mutta ompelee uusia kun ne ovat kuluneet loppuun? Taidekäsityön taitajia on vähän, heidän joukossa on ainoastaan muutamia nuoria. Vjutkinan tai Gyndybinan tekemiä ompelulaukkuja, kätkeyitä ja tuohiastioita pidetään kohta museoesineinä. Niiden käytännöllinen merkitys laskee laskemistaan ja tilalle tulee uusi merkitys: ne ovat merkkejä ja nimenomaan katoavan kulttuurin merkkejä. Miesten vyölaiteessa hyötyfunktio on yhä hallitsevana eikä sitä korvata kaupasta saatavilla tuotteilla. Turkit ja jalkineet on kuitenkin kohta korvat-

Kuva 14. Agafja V'jutkina esittelemässä patsaitan sisältöä. Kuva I.Lehtinen 1999/MV SUK 1138:293.

tava, jos naiskäsiiä ei ole niitä valmistamaan. Näin ollen poronahkaisista vaatteista on tulossa perinteisen kulttuurin ja identiteetin tunnuksia.⁶⁸

Poronhoito ja sen myötä elänyt ja jatkunut taito on vaarassa kadota. Käsityötaidon elvyttäminen kuuluu osana alkuperäiskansojen työllistämishjelmaan. Berezovolaisen Svetlana Gyndyševan aloitteesta on perustettu kansantaiteen keskus, jossa kansatieteilijä Tatjana Moldanova ja taidehistorioitsija Natalja Fedorova ovat asiantuntijoina. Tekijöistä ja etenkin nuorista tekijöistä on pulaa. Tunnustetut käsityötaitajat, kuten sosvalainen Marija Merova (Hošlog), Zoja Tarlina (Kazym), Aksinja Merova (Horompaul), Polina Aivaseda (Var'egan) ja Polina Randymova (Juilsk) kulkevat aluetta ristiin rastiin opettaen nuoria. Berezovon alueella nuoria taitajia on jo kolme Galina Merova Saranpaulista, Tatjana Novjuhova Berezovosta ja Galina Tšuprova Tegistä.⁶⁹ Onko kysymys elvyttämisestä, siis eräänlaisesta folklorismin ilmiöstä? Nuoria poroemäntiä on harvassa. Kylistä ei naisille löydy työtä. Nuoret lähtevät kaupunkeihin. Käsityökurssit ovat keino pitää keinotekoisesti elossa käsityötaito, joka aikaisemmin oli poronhoidon edellytyksenä. Päittäjien taholta käsityöperinne on osa kansallisuuspolitiikkaa. Juhlaturkit samoin kuin miesten malitsat ja vyöt ovat tulossa alkuperäiskansojen tunnuksiksi. Eric Hobsbawmin mukaan kukin kansa pyrkii löytämään omat kansalliset merkkinsä.⁷⁰ Nahkojen käsittely- ja ompelutaito ovat kuitenkin sidoksissa poronhoitoon. Käsityötaidon elvyttäminen on siitä irrallinen ilmiö ja osoitus päittäjien pyrkimyksestä löytää perinteelle jatkajia kansallisen tunnusmerkin yllä-

⁶⁸ Hobsbawm 1983, 4.

⁶⁹ Kravtšenko 1999, 3–4.

⁷⁰ Hobsbawm 1994, 20–21.

pitämiseksi eräänlaiseksi tunnukseksi olemassaolosta. Kodassa tai kotakylässä valmistetut turkit ja käsityöverstaassa ommellut turkit edustavat kahta eri tasoa ja kahta eri pyrkimystä. Poromiehen vaimo ompeli luonnostaan turkit mosaiikkitekniikalla sellaiseksi kuin osasi. Turkin piti olla lämmin, mutta sen piti kestää muiden arvostelua esimerkiksi porokilpailuissa tai häissä. Käsityökurssin käynyt nuori ompelija valmistaa turkkeja taitavasti saamiensa ohjeiden mukaan. Päätäjät pitävät tätä työtä arvossa, antamatta tarpeeksi arvoa poromiehen emännän työlle.

Mansilaiset poronhoitajat ja kansalliskulttuuria arvostavat Jugran pelastusjärjestön edustajat pitävät poronhoitoa ja siihen liittyvää esineistöä kansalliskulttuurin säilymistä edellytyksenä. Ulkopuoliset tutkijat näkevät poronhoidon ja siihen liittyvän käsityötadon folklorismina tai neotraditionalismina.⁷¹ Museokokoelmiin siirretyt mosaiikkikoristeiset ompelulaukut tai turkit eivät sellaisenaan paljasta meneillään olevaa prosessia. Kontekstitiedot ovat kokoelmille tärkeitä, ja pohjoisten kansojen, kuten hantien, mansien tai nenetsien osalta, olisi kiinnitettävä huomiota paitsi hankittavien esineiden laatuun, yhä enemmän myös niihin liittyviin tietoihin. Mansien kotakylissä esineiden valinta tapahtuu yhä toisin kuin kulutusyhteiskunnassa. Vaihtoehtoja ei toistaiseksi ole paljon, ja luontaistalouden tapaan oman työn osuus on tärkeä. Ero entiseen on kuitenkin valtava. Suurin muutos on tapahtunut käyttäytymisessä ja asenteissa. Mansien maailmassa esineiden käyttö määriteltiin tarkoin. Varsinkin naisen suhde oli tiukoin normin säädetty: epäpuhtaana nainen ei ole saanut koskea miesten käyttämiin kaikkiin esineisiin eikä ainakaan astua niiden yli.⁷² Štšekurjassa naiset eivät ole saaneet yhteisön normien mukaan käsitellä mm. haukea.⁷³ Nytemmin naisten osuus elannon hankkimisesta on noussut suuresti. Naisista on tullut perheen ja suvun täysivaltaisia jäseniä, joita vanhat normit eivät enää kahlitse entisellä tavalla. Heille on tullut uusia tehtäviä ja he ovat yhä suuremmissa määrin luopumassa paitsi vanhoista asenteistaan myös perinteisestä elämäntavasta. Esineisiin liittyvä tapakulttuuri on vasta uusiutumassa. Kotitekoisten esineiden määrä vähenee, sillä niitä valmistavia käsiä ei kohta enää ole ollenkaan. Tietoinen taitojen elvyttämisprosessi on vasta alulla. Poronhoito perinteisine esineineen ja taideteollinen kasvatusta ovat kenties keinoja, joilla perinteisten esineiden valmistustaito kyetään elvyttämään. Esineisiin liittyvä sisältö on kuitenkin muuttumassa. Mosaiikkikoristeisista turkeista ja poronhoitajan vyöstä on ajan mittaan tulossa kansallisia symboleja, ja niiden merkityskenttä muuttuu hyötyfunktioista symboliseksi.

⁷¹ Golovnev 1999, 141, 142; Muravsko 1996, 266; Pika & Prokhorov 1996, 285. Marjorie Balzerin vasta ilmestynyt hanteja käsittelevä teos päättyy vastaaviin tuloksiin. Balzer 1999, 224.

⁷² Rombandeeva 1993, 90–91. Sama normisto on ollut myös hanteilla. Lapina 1998, 43–44.

⁷³ Karjalainen 1942, 400; Lapina 1998, 80. Tamara Merova kertoi tapauksesta, jolloin hänen lapsuudessaan saatiin kyläläiseltä hauki. Kotona oli ainostaan naisväki, isoäiti lastenlapsineen mutta ei miestä kalaa käsittelemään. Lopulta asia ratkaistiin siten, että nelivuotias pikkuveli otti veitsen ja isoäiti ohjasi lapsen kättä. Näin saatiin tehtyä kalakeitto. Suullinen tieto, 1999.

**Luettelo Suomen kansallismuseon suomalais-ugrilaisissa kokoelmissa (SU)
olevista mansilaisista esineistä Štšekurjan kylästä Länsi Siperiasta**

Esineen laatu	Sirelius 1899	Kannisto 1906	Lehtinen 1999
<i>Vaatteet</i>			
Naisen talviturkki, poronnahkaa		SU 5756:11	+
Miesten malitsa, poronnahkaa			+
Miesten turkislakki, poronnahkaa	SU 3904:34		
Kintaat, verkkaa		SU 4810:243	
Kintaat, verkkaa		SU 4810:244	
Säämiskähousut		SU 4810:254	
Naisten karvakengät, poronnahkaa	SU 3904:32		+
Miesten karvakengät, poronnahkaa	SU 3904:38		+
Miesten säämiskäkengät		SU 4810:242	+
Lasten karvajalkineet, poronnahkaa			SU 6046:2
<i>Koristeet</i>			
Naisen helmikaulus, lasihelmiä, tinaheloja		SU 4810:217	
Naisen helmikaulus, lasimassahelmiä		SU 4810:424	+
Hihansuut, lasimassahelmiä		SU 4810:219	+
Koristekampa, messinkiä		SU 4810:163	
Sormus, lyijyä		SU 4810:268	+
Hirvenhampaita vyöstä		SU 5756:89	+
<i>Nahka- ja verkalaukut</i>			
Ompelulaukku, verkkaa		SU 4810:46	SU 6046:1
Ompelulaukku, poronnahkaa, sarkaa		SU 4810:58	
Ompelulaukku, poronnahkaa, sarkaa		SU 4810:274	
Ompelulaukku, poronnahkaa		SU 5756:18	+
Ompelulaukku, poronnahkaa, sarkaa		SU 5756:19	
Nukenpussi, poronnahkaa		SU 4810:66	
Lapsen laukku, poronnahkaa, sarkaa		SU 4810:60	+
Pikkulaukku, poronnahkaa		SU 4810:61	+
Lapsen laukku, poronnahkaa		SU 4810:62	+
Mateennahkapussi		SU 5756:20	-
Joutsenennahkapussi		SU 4810:63	-
Pussi, joutsenen jalkanahkaa, verkkaa		SU 5756:21	-
Hanhennahkapussi		SU 4810:64	-
<i>Tuluspussit ja -kukkarot</i>			
Tuluspussi, poronnahkaa		SU 4810:65	
Tuluskukkarot, poronnahkaa		SU 4810:99	
Tuluskukkarot, sarkaa		SU 4810:100	
<i>Neulatyynyt</i>			
Neulatyyny, poronnahkaa		SU 4810:115	+
Neulatyyny, sarkaa		SU 4810:116	+
Neulatyyny, sarkaa		SU 5756:23	+
<i>Puukot ja tupet</i>			
Puukko tuppineen		SU 4810:109	+
Puukontuppi		SU 4810:111	
<i>Sisustustekstiilit</i>			
Heinämatto		SU 5756:91	
Tyynyn päällinen, sarkaa, verkkaa		SU 4810:5	+
Tyynyn päällinen, sarkaa		SU 4810:8	
Tyynyn päällinen, sarkaa		SU 4810:15	
Tyynyn päällinen, sarkaa		SU 4810:18	

Tyynyn päällinen, sarkaa	SU 4810:19	
Tyynyn päällinen, sarkaa	SU 4810:26	
Tyynyn päällinen, sarkaa	SU 4810:35	
<i>Tuohiesineet</i>		
Koristettu tuohilevy	SU 3904:141	
Koristettu tuohilevy	SU 3904:152	
Koristettu tuohilevy	SU 3904:154	
Koristettu tuohilevy	SU 3904:155	
Koristettu tuohilevy	SU 3904:162	
Kannellinen koppa	SU 4810:76	
Kannellinen tuohivakka	SU 5756:29	
Kannellinen tuokkonen	SU 5756:32	
Kannellinen tuokkonen	SU 5756:33	
Tuokkonen	SU 5756:35	
Marjakontti		SU 6046:4,5
<i>Lastenhoito</i>		
Tuohikätkyt, päiväkätkyt	SU 5756:40	+
Räsynukke	SU 4810:155	+
Räsynukke	SU 4810:156	
Räsynukke	SU 4810:157	
<i>Kalastusvälineet</i>		
Polo	SU 3904:613	
<i>Karhunpeijaiset</i>		
Suitsutusainetta	SU 4810:191	
<i>Merkkien selitykset</i>		
+ kyseinen esinetyyppi on havaittu vuonna 1999 ja dokumentoitu valokuvoin tai hankittu koelmiin.		
– kyseisestä esinetyypistä on saatu haastattelemalla tietoa aikana 1999.		

LÄHTEET

Painamattomat lähteet

Museovirasto, Suomen kansallismuseo

Kansatieteen käsikirjoitusarkisto

U. T. Sireliuksen personalia. Matkakertomus ja matkamuistiinpanot (Viittaukset koneella kirjoitettuun ja nidottuun käsikirjoitukseen.)

Kulttuurien museo.

Suomalais-ugrialaisten kokoelmien pääluettelot ja verifikaatit

U. T. Sireliuksen kirjeet Artturi Kannistolle

Artturi Kanniston esineostoluettelo

Ildikó Lehtisen matkamuistiinpanot 1999

Tamara Merovan haastattelut lokakuussa 1999

Painetut lähteet

Bardin, Gennadij, 1996. Sotsial'no-ekologitšeskie problemy naroda jugry. *Congressus Octavus Internationalis Fenno-Ugristarum* VI. Ethnologia & Folkloristica. Jyväskylä.

Batyanova, E. P., Lukjantchenko, T. V., & Kalabanov, A. N., 1999. The Impact of Russian National Policies on the Indigenous Peoples of the North, Siberia and the Far East from the 17th through the 20th Centuries. *The Small Indigenous Nations of Northern Russia. A Guide for researchers*. Ed. by Dmitry A. Funk and Lennard Sillanpää. Åbo Academi University: Social Science Research Unit. Publication No. 29.

- Baudrillard, Jean, 1968. Le système des objets. *Les essais* CXXXVII. Edition Gallimard.
- Charamsin, Terenti, 1996. Rentierzucht als eine Grundlage der materiellen und kulturellen Entwicklung der ob-ugrischer Völker. *Congressus Octavus Internationalis Fenno-Ugristarum* VI. Ethnologia & Folkloristica. Jyväskylä.
- Dal', Vladimir, 1909. *Tol'kovyj slovar' zhivogo velikorusskogo jazyka* 4. S. Peterburg-Moskva.
- Dunin-Gorkavits, A. A., 1995. *Tobol'skij Sever. Obširij obzor strany, eja estestvennyh bogatstv i promyšlennoj dejatelnosti naselenija* I–III. S.-Peterburg 1904. Reprintnoe izdanie Moskva 1995.
- Eiras, Vuokko, 1982. *Wogulische Volksdichtung. Wörterverzeichnis zu den Bänden I–VI*. Bearbeitet von Matti Liimola und Vuokko Eiras. Herausgegeben von Vuokko Eiras. *Mémoires de la Société Finno-Ougrienne* 180.
- Fedorova, Elena, 1996. Sovremennye hozjajstvennye zanjatija severnyh mansi. *Congressus Octavus Internationalis Fenno-Ugristarum* VI. Ethnologia & Folkloristica. Jyväskylä.
- Fél, Edit, 1993. *Egy monografikus néprajzi kutatás történelmi tanulságai*. Emlékezés Fél Editre. Budapest.
- Fél, Edit, & Hofer, Tamás, 1961. A parasztember szerszámai. Beszámoló az átányi monografikus eszközvizsgálatról. *Ethnographia* LXXII.
- Flinckenberg-Gluschkoff, Marianna, & Garin, Nikolai, 1992. *Ugrien mailla. Suomalaisen tutkimusmatkailijoiden jalanjäljillä Obvirralta Uralille*. Helsinki.
- Golovnev, Andrei V., & Osherenko, Gail, 1999. *Siberian Survival. The Nenets and Their Story*. Ithaca and London.
- Hobsbawm, Eric, 1983. Introduction: Inventing Traditions. Teoksessa *The Invention of Tradition*, toim. Eric Hobsbawm & Terence Ranger. Cambridge.
- Hobsbawm, Eric, 1994. *Nationalismi*. Jyväskylä.
- Kannisto, Artturi, 1955. *Wogulische Volksdichtung* II. Gesamm. und übers. von Artturi Kannisto. Bearb. und hrsg. von Matti Liimola. *Mémoires de la Société Finno-Ougrienne* 109.
- Kannisto, Artturi, 1958. *Materialien zur der Mythologie der Wogulen*. Gesamm. von Artturi Kannisto. Bearb. und hrsg. von E.A. Virtanen und Matti Liimola. *Mémoires de la Société Finno-Ougrienne* 113.
- Kannisto, Tytti, 1963. Artturi Kanniston tutkimusmatkat Siperiassa. *Journal de la Société Finno-Ougrienne* 64.
- Karjalainen, K. F., 1942. *Jugralaisten uskonto*. Porvoo.
- Kurikov, Vladimir, 1995. Die Entwicklungsprobleme der nicht zahlreichen Urvölker des Nordens im Chanty-Mansijsker autonomen Kreise. *Congressus Octavus Internationalis Fenno-Ugristarum* VI. Ethnologia & Folkloristica. Jyväskylä.
- Lapina, M. A., 1998. *Etika i etiket hantov*. Tomsk.
- Lehtonen, Juhani U. E., 1972. U. T. Sirelius ja kansatiede. *Kansatieteellinen arkisto* 23.
- Lehtonen, Juhani U. E., 1994. Ovelat izhmalaiset. *Helsingin yliopiston kansatieteen laitoksen tutkimuksia* 8. Toinen painos.
- Löfgren, Orvar, 1996. Le retour des objets? *Ethnologie française* XXVI, 1/1996.
- Mandelstam Balzer, Marjorie, 1999. *The Tenacity of Ethnicity. A Siberian Saga in Global Perspective*. New Jersey.
- Martynova, Elena P., 1996. Sovetskoe stroitel'stvo u hantov i mansi (20-e gody XX v.). *Historia Fenno-Ugrica* 1:2. Oulu.
- Muraško, Olga, 1996. The rights of the indigenous peoples or the prospects of ethnic conflict in Siberia: International law and Soviet reality. *Anxious North. Indigenous Peoples in Soviet and Post-soviet Russia. Selected documents. Letters and articles*. Compiled and edited by Alexander Pika, Jens Dahl and Inge Larsen. IWGIA Document 81. Copenhagen.
- Nevalainen, Jorma, 1970. Statistik über die Wogulen. Gesamm. von Artturi Kannisto. *Journal de la Société Finno-Ougrienne* 10.
- Nosilov, K.D., 1904. *U vogulov. Otšerki i nabroski*. S.-Peterburg.
- Pika, Alexander, & Prokhorov, Boris, 1996. Neotraditionalism. *Anxious North. Indigenous Peoples in Soviet and Post-soviet Russia. Selected documents. Letters and articles*. Compiled and edited by Alexander Pika, Jens Dahl and Inge Larsen. IWGIA Document 81. Copenhagen.
- Rombandeeva, E. I., 1993. *Istorija naroda mansi (vogulov) i ego duhovnaja kul'tura. (po dannym fol'klora i obrjadov)*. Surgut.
- Severnaja Sos'va* (istoričeskie i sovremennye problemy razvitija korennoho naselenija). Otv. Redaktor A.V. Golovnev. Šadrinsk 1992.

- Sirelius, U. T., 1900. Kertomus ostjakkien ja vogulien luo tekemästani kansatieteellisestä tutkimusmatkasta v. 1899–1900. *Journal de la Société Finno-Ougrienne* XVIII.
- Sirelius, U. T., 1906. Über die Sperrfischerei bei den finnisch-ugrischen Völkern. Eine vergleichende ethnographische Untersuchung. *Travaux ethnographiques de la Société Finno-Ougrienne* III.
- Šeškin, P. E., & Šabalina, I. D., 1994. *Mansijskie ornamenty*. SPb.
- Tuisku, Tuula, 1999. Nenetsien ankarat elämisen ehdot tundralla ja kylässä. Poronhoidon sopeutumisstrategiat ja delokalisoitumisprosessi Nenetsiassa. *Acta Universitatis Lapponiensis* 23.

L e h d e t

- Buksina, Ol'ga 1996. Vnatšale budet zakon. Tri interv'ju na zadannuju temu. Severnye prostory. *Illjustrirovannyj zhurnal* 3–4 /1996. Moskva.
- Haramzin, T. G. 1999. Zakonoproekt ob olenovodstve. Tšerez prošloe – k buduštšemu. *Spetsialn'yy vypusk informatsionno-analitičeskogo tsentra administratsii Berezovskogo rajona* 3/1999. Hanty-Mansijsk.
- Kravtšenko, Ol'ga. Naskol'ko mudry byli naši predki. Interv'ju s Gyndyševoj S.K. Tšerez prošloe – k buduštšemu. *Spetsialn'yy vypusk informatsionno-analitičeskogo tsentra administratsii Berezovskogo rajona* 3/1999. Hanty-Mansijsk.
- Maslova, Ol'ga. 1997. Eto hrupkoe»olen'e stšast'e». Jugra: Dela i Ljudi. *Regional'nyj obštšestvenno-političeskij, ekonomičeskij, istoriko-kul'turnyj zhurnal* 1/1997. Hanty-Mansijsk.
- Moldanova, O. 1999. Traditsionnye vidy hozjajstovanija: olenovodstvo. Tšerez prošloe – k buduštšemu. *Spetsialn'yy vypusk informatsionno-analitičeskogo tsentra administratsii Berezovskogo rajona* 3/1999. Hanty-Mansijsk.

SUMMARY

Don't take off the *malitsa*! A Mansi (Vogul) village in the light of objects and artefacts

The village of Shchekurya is located in Western Siberia on the tributary Shchekurya of the River Sosva. It belongs to the ethnic administrative district of Hanti-Mansia. There are some 70 houses in the villages. The indigenous population of Mansi (Vogul) origin, and Komis (Zyrians) have moved into the village since the early 1900s.

Objects from Shchekurya were obtained for the Fenno-Ugrian collections of the National Museum of Finland in the early 1900s, when the ethnologist U. T. Sirelius (1899) and the philologist Artturi Kannisto (1906) visited the locality. In the summer of 1999 this author had the opportunity to visit the villages and to study the local material culture of artefacts. I could note that despite the economic, political and social upheavals of the Soviet Union and Russia artefacts associated with reindeer herding in some way of another still survived and were even in use. The present study investigates how and why traditional artefact types survived and what they represent to members of the community and outsiders.

Objects related to dress are still based on traditional techniques and forms. The women of the household sew smock-like fur coats for men and two-sided fur coats open at the front for women out of reindeer hides, just as was done a century ago. The respect accorded to reindeer herding is demonstrated by the popularity of the *malitsa* and the belt worn with it. The preservation of objects and artefacts associated with reindeer herding can be explained by continuity. According to Mansi beliefs, their area belonged to the sphere of influence of Nor oika, Son of the God of the Heaves, who was the protector of reindeer. The winters were spent in the winter village and during the summer the reindeer were let out to pasture on the slopes of the Ural Mountains. During the years of Soviet Rule, reindeer herding became the main livelihood in the village; in 1926 an economic and cultural administrative unit was established for the River Sosva, within which Shchekurya specialized in reindeer husbandry. This large collective farm ceased to operate after the Soviet Union collapsed. At present, private reindeer husbandry is the means of subsistence of the indigenous people, and at the same time a kind of protest against mainstream culture and legislation.

Objects as such do not reveal the conflicts of their background. From an outside perspective, the traditional artefact culture predominates. The Mansi themselves are aware that there is no return to the traditional way of life. The main changes have taken place in the attitudes and position of women. Although men are involved in reviving reindeer herding and this means of livelihood is supported at the civic organization level as the means of subsistence of the indigenous population, women are no longer willing to live in the hut villagen or to follow the formers norms that the community laid down for them. There are few who are adept in crafts, The fur coats, sewing bags and birch-bark cradles made by the elderly women are in use for the time being. The field of function, however, is changing: arts and crafts are becoming signs of a disappearing culture and symbols of identity. In this respect, the examples of women's crafts skills will become marginal or museum pieces.